

Prof.dr.sc. Stanko Antić Peverin

OSVRT NA SAVJETOVANJE O RAZVOJU GOSPODARSTVA U OPĆINI CRIKVENICA

U travnju 1992. godine održano je savjetovanje o razvitku Općine Crikvenica. Na savjetovanju su podnesena tri uvodna referata i 54 referata, i to po blokovima: gospodarenje prostorom, gospodarski razvitak i društvene djelatnosti u funkciji oblikovanja gospodarskog razvitka, a na kraju su usvojeni zaključci. Cjelokupan materijal objavio je Vinodolski zbornik u broju 7, na 287 stranica.

Trinaest godina kasnije uputno je učiniti kritički osvrt na materijale i zaključke tog skupa, i to s dvije osnove: a) kako su oživotvorene ideje i zaključci tijekom proteklih dvanaestak godina b) kako ih misliti sa stanovišta teme ovog skupa, budući se i njima podržavao ekspanzivni razvitak ovog kraja, te se možemo upitati je li on pridonosio "blagoslovu ili prokletstvu".

PROMJENA OPĆIH OKOLNOSTI

Proteklih godina nastale su mnoge promjene: (a) u svijetu, osobito one koje su vezane uz sintagmu „21. stoljeće” (b) političke promjene u državi, (c) promjene u hrvatskom gospodarstvu, ponajviše izazvane posljedicama koje su pratile Domovinski rat i tranziciju socijalističkog gospodarstva, (d) promjene na europskom i međunarodnom turističkom tržištu, i kvaliteti turističke potražnje, (e) lokalne prilike, a sve je bilo drugačije nego se pretpostavljalo na skupu 1992. godine. Osim toga, neki od tih zaključaka nisu bili vezani za kraće vrijeme, nego su govorili o liniji razvitka i smjernicama za duže vrijeme, pa će kao takvi

biti spominjani i na ovom skupu, te se ponoviti u zaključcima. Naše analize pokazuju da su mnoge misli i zaključci s tog skupa spominjani i na prethodnim, a neki će se i dalje ponavljati, jer su relativno trajni.

Nakon stanovitog zastoja u turističkom razvoju našeg kraja devedesetih godina, došlo je maloga oporavka početkom stoljeća i taj se trend nastavio te pokazuje da će uskoro biti dostignuta razina iz osamdesetih godina, bar što se tiče kvantitativnih pokazatelja (broj gostiju, broj noćenja), ali da će kvaliteta toga biti nedovoljna i neće pratiti trendove u globalnim turističkim razmjerima.

KAKO SU I O ČEMU MISLILI UVODNIČARI

Početna misao prof.dr. **Dušana Strahinje** bila je kako je naš kraj svoj dosadašnji gospodarski razvitak ostvario prvenstveno "na temelju evidentnih prirodnih pogodnosti (zemljopisni položaj, klimatske i geološke odlike)", a "znatno manje korištenjem ostalih resursa", ali uz "različita systemska, politička i ostala ograničenja, koja nisu ostavljala dovoljno prostora za samostalan i ujednačen razvitak". Nadalje, uvodničar piše "umjesto da ostvaruje i određenu dinamiku rasta i razvoja, Općina Crikvenica neprestano je bila izložena burnim promjenama uvjeta gospodarenja, koji su joj samo povremeno pogodovali. Sukladno s time, razvojni put joj je bio vrlo promjenljiv, s čestim 'zaokretima', usponima i padovima".¹

Te se misli mogu ponoviti i danas, ali uz napomenu da se sve više troše prirodne pogodnosti za gospodarski, napose turistički razvoj, ne toliko razvojem samog gospodarstva koliko pogrešnim gospodarenjem u prvom redu prostorom i raspoloživom turističkom infrastrukturom (trajava tranzicija) itd., a još uvijek nepovoljno djeluje i mnoštvo "sistemskih, političkih i ostalih ograničenja" i pojava.

Dr. Strahinja zato misli da budući razvoj crikveničko-vinodolskog kraja mora biti zasnovan na njenim komparativnim prednostima koje proizlaze iz raspoloživih resursa (prirodnih i stečenih), na uvažavanju međuzavisnosti i funkcionalnih veza među pojedinim djelatnostima, te na potrebi osiguranja boljih uvjeta življenja žitelja. On nastavlja, da je osnovni cilj dugoročnog razvitka Općine (čitaj CVK): dostizanje visoke razine kvalitete življenja i očuvanja kulturnog identiteta..., te to dijeli u četiri točke: optimalni gospodarski razvitak općine, viša razina životna standarda žitelja, očuvanje potrebne razine okoline i njegovanje kulturno povijesne baštine, te njeno stavljanje u funkciju gospodarskog i općeg razvitka.

---

¹ VZ, VII/9.

Autor je za ostvarivanje tih ciljeva ponudio strategiju u dvije varijante, jedna manje optimistična s relativno niskom prosječnom godišnjom stopom rasta, i druga optimističnija koja se, kako znamo, nije mogla ostvariti zbog okolnosti koje su nastupile tijekom ovog razdoblja od 1992.godine.

Drugi uvodničar prof.dr. **Vitomir Gašparović** založio se, između ostalog, da "razvitak Općine Crikvenica (:CVK) mora obuhvatiti cjelovito područje omeđeno, ne upravnim granicama nego uvjetima i prirodnim te ostalim interesima, a to je obalni pojas između Kraljevice i Senja, te na istom potezu sjeverni dio otoka Krka i zaleđe duboko u Gorskom kotaru".² Ta je misao bila prisutna kod svih sudionika skupa, ali je kako znamo, uskoro došlo do podjele tadašnje Općine Crikvenica na tri lokalne zajednice, te upravnih razgraničenja sa susjednim općinama. No ideja važi i dalje te sugerira se kao jedno od temeljnih polazišta i za ovaj okrugli stol.

Nastavljajući svoju misao dr. Gašparović smatra također važnim, da "razvitak cjelovito obuhvati sve prirodne resurse, uvjete i ostale potencijale, a to znači skladno razvija turizam i ostale proizvodne grane....(i) djelatnosti što su međuovisne".³ U praksi se nastavlja ranija tendencija dominacije turističko-ugostiteljske djelatnosti, pa tako prevlada monokulturno gospodarstvo sa svim opasnostima koje sobom nosi.

Treća misao, za koju se zalaže dr. Gašparović, a koju valja i dalje imati u vidu je da u "budućem razvoju valja napustiti strategiju gigantizacije i politiku kvantitativnog rasta...(porast broja hotela, soba, ležaja i noćenja... lažni i su izraz snage i utjecaja)....Umjesto politike količina valjalo bi razvitak zasnivati na visokoj kvaliteti ponude, okoline, i uopće visokoj kvaliteti življenja"⁴.

Autor smatra da u gradnji "vizije gospodarskog razvitka vinodolskog kraja" treba krenuti od (a) "ljepote vinodolskog kraja, našeg predivnog mora i začuđujuće divote našeg zaleđa" i (b) "nedostatka investicionog kapitala"⁵.

Treći uvodničar, prof.dr. **Ivan Šimek** razradio je misao, koju je izrazio ovom početnom rečenicom: "Nalazimo se u prijelomnom vremenu izgradnje novog, slobodnog, demokratskog društva, utemeljenog na slobodi građana i slobodnom privatnom poduzetništvu", koje se "događa u uvjetima znanstveno – tehnološke revolucije u svijetu i ulazu razvijenih zemalja u postindustrijsko društvo, informatičke globalizacije svijeta...i odgovarajućih tehničkih, gospodarskih i društvenih promjena uključivo velike kontinentalne privredne i političke integracije"⁶. Sve se te promjene, piše dr. Šimek "događaju u kratkom vremenu,

---

² Isto, str. 10.

³ Isto.

⁴ Isto, str. 14.

⁵ Isto.

⁶ Isto, str. 21.

turbulencija raste sve do kaosa" ... pri čemu je "odlučujuće što ranije uočavanje budućih promjena u okolini i što brže reagiranje na njih"⁷.

Nadalje, on navodi kako se "na temelju prošlosti i njene eksploatacije više se ne može predviđati budućnost i poslovna politika poduzeća, već je istraživati budućnost da bi se smanjila neizvjesnost. Treba raditi scenarije budućnosti i prema njima stimulirati sve mogućnosti alternativnih politika i strategija. To znači da više ne može biti jedno optimalno rješenje (politika, strategija, planovi, akcija). Uz razvijanje sposobnosti za promjenu, za novo, za inovaciju, potrebno je povećavati elastičnost...kao aktivnu sposobnost ...za prilagođavanje promjenama u okolini"⁸.

Gospodarstvo je izloženo neprekidnim promjenama, koje se odvijaju u okolnostima stalne neizvjesnosti, pa dr. Šimek piše: "treba tražiti čvršće uporišne točke i oslonce u stalnom kadru poduzeća, stalnim gostima, poslovnim informacijama, bankama, vanjskim ulagačima, kupcima firmi i posrednicima, suvlasništvu i participaciji radnika, ovlaštenju i odgovornosti menadžera, kontroli vlasnika, te lokalnoj proizvodnji i opskrbi"⁹.

Posebnu pozornost autor posvećuje menadžerima, koji u novim uvjetima privređivanja i političkim promjenama, ali i kriznim situacijama, trebaju misliti i ponašati se na nov način, misliti kreativno, inovativno, poduzetnički...

REFERENTI PO TEMATSKIM PODRUČJIMA

Tematski blok: Gospodarenje prostorom

Šesnaest referenata izložilo je svoje misli u tematskom bloku, koji se odnosi na gospodarenje prostorom. Uvodno je o tome govorio dipl.ing. arh. **Zdravko Gržičić**, koji je svoje izlaganje započeo potrebom da "dogovorimo i...izradimo knjigu zapovijedi po kojoj ćemo organizirati sve djelatnosti života i rada na ovim prostorima"¹⁰, a time je mislio na neka pravila ponašanja u gospodarenju prostorom, naglašavajući da smo to do sada činili po nekim zakonima i pravilima koja su se potpuno promijenila, ne uvijek i s dovoljno obazrivosti, znanja i odgovornosti, te je u prostoru stvorena krajnje nepovoljna situacija, koja se obično imenuje kao devastacija. "Bilo je to vrijeme gospodarske nepismenosti i nesnalažljivosti. Prodavali smo u besćenje, pa čak i darovali najkvalitetniji prostor, naravno uz obalu mora. Bezglavo i neposlovno smo posijali

---

⁷ Isto.

⁸ Isto.

⁹ Isto, str. 22.

¹⁰ Isto, str. 23.

obalu vikendicama, tj. kućama za odmor, odmaralištima i besmislenije – kampovima... Vikendice... su donijele mnogo nesreće, opteretile infrastrukturu... i pridonijele padu ekoloških standarda: zagađivanju mora, zraka i prostora. Istodobno oduzele su dragocjeni prostor za gradnju profitabilnijih turističkih sadržaja”.¹¹

Između ostalih misli izdvojimo upozorenje ing. Gržičića na prezasićenost obale, kao jednog od najtežih problema prostora u nas. Problem je postao sve teži, prijeti katastrofalnim posljedicama za naš turizam i život na ovom prostoru. Nije riječ samo o saturaciji obale, tj. prenatrpanom kupališnom prostoru, nego i o brojnim sadržajima na obali koji su ju devastirali, a svojom niskom kvalitetom i neprofitabilnošću umanjuju njene kvalitete i ometaju daljnje kvalitetnije programe. Zato ing. Gržičić predlaže da se promisli i pokrene ” reciklažu prostora”, a kako su to već započele neke druge države, a misli se pod tim da se neki manje vrijedni, manje kvalitetni objekti na visokovrijednim lokacijama uklone ili poruše i zamjene profitabilnijim objektima.

Ostali referenti u ovom bloku razrađivali su pojedine komponente i aspekte problematike prostora ili s obzirom na granice dopustivosti ugrožavanja čovjekove okoline, što se može u cijelosti pročitati kao referat i ovog okruglog stola, jer ukazuje da postoje granice razvitka. Pitanje je gdje su te granice, kojim kriterijima ih odrediti, gdje je prag tolerancije, te koliko je on određen internim (područje CVK), a koliko eksternim čimbenicima (primjerice blizina industrijskog bazena Rijeke, kretanje morskih struja itd.). Vanjski faktori nisu toliko prijeteći za prostor u nas koliko moguća (i stvarna) neprimjerena izgradnja ili izostanak poštivanja već definiranih mjera zaštite od kojih izdvajamo nekoliko..

Dipl.ing.arh. **Vlasta Petrinović-Bralić** pokušala je ocijeniti mogućnosti razvitka s prostora i njegova režima korištenja. Ova je misao vrlo važna sa stajališta ovog okruglog stola, jer ukazuje da buduće stanje u prostoru CVK ne ovisi toliko o eksternim čimbenicima, recimo faktora zagađenja iz šire okoline, koliko o odlukama i ponašanju internih čimbenika.

Grupa autora, koju su činili ing. građ. **Ivica Malatestinić**, mr. **Ivica Plišić** i ing.oec. **Rudolf Smoljan** govorili su o nizu komunalnih detalja, kao što su javne površine, vodoopskrba, odvodnja, zbrinjavanje otpada i groblja, koja ostaju aktualnima danas i ubuduće, a na svojevrsan su način mjera kvalitete života, uvjet gospodarskom, napose turističkom razvitku i ograničenje za budući, očito ekspanzivni razvoj.

Dipl.ing.građ. **Ivica Petrinović** analizira stanje naseljenosti prostora, te nalazi da se prostor sve više naseljava, kako migracijom tako i ostajanjem mlađih ljudi u rodnom kraju, što iziskuje povećanje stambenog prostora. Osim toga povećava se interes za objekte privremenog stanovanja (kuće za odmor, a u

---

¹¹ Isto, str. 24.

novije vrijeme i tzv. apartmani). S tim u vezi, autor postavlja pitanja: kolike su potrebe za stambenom izgradnjom, treba li omogućiti izgradnju vikend objekata, posebno u zaobalju, u kojim područjima općine omogućiti stambenu izgradnju i kakvu, kako ih tipizirati i očuvati urbani identitet mjesta. Znamo da su to pitanja koja ostaju aktualna i danas, te su trajna i za neko buduće vrijeme.

Tu su i dva priloga na temu prometa, dipl.ing.građ. i prof. **Milivoj Benigan** piše o mogućnosti rješavanja prometa u kontekstu prostornog razvitka Općine i pojedinih naselja, a dipl.ing.stroj. **Ivica Posarić** o izboru trase jadranske autoceste. Obje su teme zasigurno još uvijek vrlo važne. Nažalost stanje postaje sve teže, te prerasta u jedan od najvećih ograničenja svakom daljnjem razvitku i prijeto prerasti u "prokletstvo".

Najzad, uz ispriku ostalim autorima jer ih sve nismo mogli ovdje obuhvatiti, podsjetit ćemo na rad grupe autora (dipl.ing.građ. **Željko Arbanas**, mr. **Čedomir Benac** i dipl.ing.građ. **Branka Jardas**), koji pišu o utjecaju morfoloških, geoloških i geotehničkih osobitosti prostora na prostorno planiranje i razvitak općine Crikvenica. U radu ima veoma mnogo zanimljivih informacija, koje su aktualne i danas te ih svako promišljanje razvojne tematike mora uvažavati. Ove su činjenice na svojevrsan način istovremeno uvjet i ograničenje razvoja.

Tematski blok: Gospodarski razvitak Općine Crikvenica

U ovom je bloku 29 referata, a uvodni je referat imao tada magistar, a danas doktor znanosti i sv.prof. **Branko Blažević**. Izdvojiti ćemo iz tog rada jednu zanimljivost i pokušati prokomentirati. Autor je temi pokušao prići sistemski, i to ne samo uključivanjem različitih relevantnih znanstvenih disciplina, nego imajući u vidu temu kao skup komponenti i činjenica onog što se podrazumijeva kao "dugoročni razvoj Općine Crikvenica"¹², iako je u naslovu naglašen njen gospodarski aspekt. Čitavo je savjetovanje koncipirano upravo sistemski, pa nalazimo priloge iz gotovo svih dijelova koji čine tu cjelinu, koja se nazivala tada Općinom Crikvenica, a na ovom okruglom stolu zovemo crikveničko-vinodolskim krajem (rivijerom). Mислеći taj kraj sistemski ima se u vidu sistem s mnogo ciljeva, složenu strukturu, relativno hijerarhijski poredanu. I tu je naravno jedan od velikih problema, o kojima je pisao i dr. Blažević, osobito u dijelu koji se odnosi na upravljanje gospodarskim razvitkom. Taj skup, kojega čini konglomerat različitih ciljeva, još se umnožio, ali i zakomplicirao, otežao. Stotinu i više godina unatrag, kada je započeo turizam u nas, skup ciljeva bio je vrlo jednostavan, mnogo ga je lakše bilo zadovoljavati nego u vrijeme crikveničkog savjetovanja 1992. godine, a sve složenijim, težim postaje kako vrijeme teče, te danas nije lako razabrati neke valjane prioritete, za koje bi se

---

¹² Isto, str. 108.

sudionici ovog stola založili. Izdvajamo to kao osobitu temu za razgovor na ovom okruglom stolu, jer od dobrog izbora prioriteta, ali i uvažavanja svih komponenti takve složene strukture sistema ciljeva u mnogome ovisi priroda ekspanzivnog razvoja, izbor strategija i uvažavanje ograničenja.

Iz uvodnog referata dr. Blaževića odvajamo i "prijedlog zaključaka", jer oni u cijelosti mogu biti preuzeti i na ovom okruglom stolu. Pažljivim promatranjem tih prijedloga u usporedbi sa stvarnom situacijom lako je zaključiti da većinom nisu ostvareni u praksi, ali im to ne umanjuje vrijednost.

Prof.dr. **Boris Vukonić** razmišlja o vinodolskom području u okviru turističke politike Hrvatske, koja je tek bila u nastajanju kao država. To je bilo i ograničenje za promišljanje razvojne politike turizma u užoj regiji, primjerice vinodolskom kraju. "Teško je osmisliti vlastitu razvojnu politiku, kad nema gotovo nikakvih imputa globalne nacionalne politike turističkog razvitka"¹³ – piše on. Danas je nešto bolja situacija, iako ima prilično ozbiljnih prigovora središnjoj vlasti u pogledu njezine razvojne turističke politike, zato bi i na ovom okruglom stolu valjalo na to upozoriti.

Prof.dr. **Šime Šunić** dao je svoj prilog osmišljavanju turističke politike tadašnje Općine Crikvenica, pri čemu preporuča "marketinški pristup... koji obuhvaća: usmjereno planiranje, usmjereni razvitak turističkog gospodarstva i utjecaj na turističku stvarnost pomoću gospodarskih činilaca".¹⁴ Prema njemu nosioci turističke aktivnosti moraju biti općinske (gradske) institucije, koje će se pojavljivati kada tržišne snage zakažu, ili kad sami gospodarski subjekti nisu u stanju samostalno ostvarivati društvene zadatke gospodarskog, konkretno turističkog razvitka. U godinama koje su slijedile poslije savjetovanja gospodarski su subjekti bili nedovoljno kompetentni samostalno rješavati društvene uloge turizma, pa i svoje vlastite, te je porasla uloga države i lokalnih vlasti, koja je nadrasla njihove sposobnosti, što je jedan od razloga da se nije ostvarivala željena razvojna politika turizma, a on zapao u svojevrсну krizu razvoja.

Dipl.oec. **Krešimir Piškulić** dao je prilog analizi komparativnih turističkih prednosti Hrvatskog primorja i Kvarnera, te podastro niz zanimljivih informacija po pojedinim komponentama i državama, te ukazao na potrebu da se "komparativne prednosti Crikveničko-vinodolske rivijere nužno valoriziraju i promatraju u okvirima regije Hrvatskog primorja."¹⁵ Podsjećamo na njegovo upozorenje da "profiliranje turističkog 'imagea' na nižim razinama marketinga od razine rivijere može nanijeti dugoročne štete i uzaludno razbacivanje sredstava"¹⁶, pa čak smatra da "je prihvatljiva koncentracija sredstva za promociju

---

¹³ Isto, str. 110.

¹⁴ Isto, str. 116.

¹⁵ Isto, str. 130.

¹⁶ Isto.

turizma na razini Kvarnera”¹⁷, posebno za nastup na stranim tržištima. Nažalost, u praksi se događa drugačije, jer je stvaranjem turističkih zajednica po mjestima (u našem ih kraju ima osam) i pojavom brojnih turističkih agencija došlo do usitnjavanja u marketinškoj akciji, rasipanja sredstava i snaga, neloyalne konkurencije itd., što smeta boljem turističkom marketingu.

Prof.dr. **Josip Senečić** je pisao o marketinškim aspektima turizma u vinodolskom kraju, pobliže objasnivši što pod tim misli i kako to činiti. On se tako osvrnuo i na problematiku poslijeratnog turizma u nas što, interesantno, nije bilo dovoljno promišljano na ovom skupu, iako su posljedice rata bile vrlo očite i pokazivale svoje prijeteće okvire.

Dr. **Sanda Weber** i dr. **Vesna Mikačić** dale su prilog o kvalitativnim trendovima turističke potražnje u Europi, Hrvatskoj i na području tadašnje Općine Crikvenica. Prema podacima koje navode (očito za 1990. godinu) postoji ovisnost Crikvenice (misle na tadašnju općinu) o tri tržišta – Njemačka, Austrija i Italija, sa 78% ukupne inozemne potražnje, što se kasnijih godina nešto promijenilo, a pokazat će to u svojim priložima neki autori na ovom skupu. One uspoređuju strukturu gostiju u Hrvatskoj i u našem kraju, pa navode da je dob naših gostiju nešto mlađa od republičkog prosjeka, zatim da je nešto veći udio obitelji s djecom, te najzad da je nešto veći broj turista koji dolaze u grupama. Potom pišu, da je karakterističan vrlo mali broj turista na kraćem boravku (vikend, blagdani) i pored lakše dostupnosti ovog kraja većem dijelu Europe. Podaci novijih istraživanja i svakodnevna promatranja situacije upućuju na nešto drugačije stanje, kao i drugačije objašnjenje situacije. U prvom redu ovdje se kao osobiti pojavio problem tzv. dnevnih turista i vikendaša (osobe na kraćem boravku, kako to zovu autorice). U nastavku autorice pišu o međunarodnoj tržišnoj poziciji turističkog proizvoda crikveničko-vinodolskoga kraja, ali nalaze da bi bila potrebna i daljnja istraživanja.

Mr. (danas dr.) **Dragan Magaš**, pod naslovom Razvitak crikveničkog turizma u novim uvjetima određeniji je u pogledu pravaca i strategije razvitka turizma. Kako sam razumio, pritom nije mislio na posebnosti prilika koje su nastupile nakon 1990. godine u Hrvatskoj, nego šire, te kritičkim osvrtom na raniju politiku nalazi da su njezine posljedice u Općini Crikvenica sljedeće: ekstenzivni razvoj i devastacija prostora, sukob u korištenju prostora stanovanja, industrije i turizma koji dovodi do depopulacije zaleđa, stihijski razvitak ponude, nedefiniranost nositelja razvitka te nejasnost i nedostatak ciljeva. Kako bi se prevladalo takvo ranije stanje i posljedice koje je imalo u nas dr. Magaš razmišlja o potrebi da se pri definiranju i ostvarivanju razvojnih ciljeva treba ”utvrditi područja, zadatke, faze i redosljed ostvarivanja”,¹⁸ kako bi promje-

---

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto, str. 171.

nom okolnosti mogli "reagirati na promjene u skupu ciljeva ne mijenjajući osnovni cilj. Pri definiranju ciljeva i zadataka trebalo bi definirati i vremenske i materijalne prioritete."¹⁹ Govoreći o planiranju dr. Magaš ističe nedjelotvornost dugoročnog planiranja. Svrshodnije strateško planiranje, kojim se bolje reagira na promjene u vanjskom okruženju i kreativnije koristi unutrašnje resurse. Inovacija strateškog planiranja, kako je pisao dr. Magaš, je u konceptu segmentacije poslovanja, te uvodi, kao i na čitavom području našeg Jadrana, pojam strateške poslovne jedinice (SPJ), a uvjeti za to su u sljedećim kriterijima: SPJ mora opslužiti vanjsko tržište; mora imati jasno određene konkurente; mora imati kontrolu nad vlastitom sudbinom i mora biti profitni centar. Zato smatra da se "današnji nosioci razvoja turizma organiziraju na spomenuti način", što iziskuje "obaveznu pretvorbu sadašnjih društvenih poduzeća", koje je u tijeku, ali "dosadašnja organizacija i relativno velika poduzeća osnovni su problem njihove daljnje privatizacije"²⁰. Ta misao dr. Magaša nije zaživjela u praksi, i kako on sam kaže kako je jedna od prepreka tome "veliko poduzeće", koje je tromo u promjenama.

Dipl.oec. **Vladimir Krištafor** piše o domicilnom stanovništvu i turizmu, pa prisjeća na povijesnu istinu, da su nosioci razvitka turizma u našem kraju "bili domicilni stanovnici i građani koji su se opredijeliti biti domicilnim".²¹ On razlučuje pritom četiri razine interesa: prvu čini domicilni stanovnici i njihovi turisti, drugu interesu osoba, poduzeća i ustanova koji u turizmu obavljaju profesionalne interese, treću osobe i djelatnosti čija zarada u cijelosti ili većim dijelom ne ostaje na području u kojem je ostvarena i četvrtu osobe i poduzeća koje samo ponekad sudjeluju u turističkom prometu, kao što su graditelji vikendica ili etažnih stanova namijenjenih za tržište, trgovci zemljištima i drugim nekretninama. U hijerarhiji ciljeva prva bi razina morala imati apsolutnu prednost pred interesima drugih razina, tj. preferirani interes morao bi biti korištenje svih resursa gospodarskoga napretka, te očuvanje prirodne i kulturne baštine za dobrobit domicilnog stanovništva odnosno korištenje svih prirodnih, tehnoloških i kulturnih mogućnosti za što potpunije korištenje slobodnog vremena u odmoru, rekreaciji, rasonodi i zadovoljenju znatiželje turista. Naravno, u takvoj složenoj strukturi interesa postoji stanoviti nesklad, konfliktnost, koja se rješava dijelom dobrim urbanističkim rješenjima, planiranjem prostora, normativnim sredstvima, zatim kvalitetom turističkog proizvoda i dobrim razvojnim koncepcijama.

---

¹⁹ Isto, str. 172.

²⁰ Isto, str. 173.

²¹ Isto, str. 175.

U nastavku je i nekoliko referata u svezi turizma o pojedinim privrednim pitanjima, koje se pokušavaju promatrati samostalno i integralno. Ističu, da postoje uvjeti za razvoj nekih drugih djelatnosti, koje omogućavaju iskorištavanje raspoloživih resursa, veće i bolje zapošljavanje stanovništva, kompletiraju gospodarski život i potpomažu turizam. Kad se misli na budući ekspanzivni razvoj onda ovo pitanje postaje vrlo aktualno, te treba iščitati i ove referate, ali misaoni krug proširiti, pa utvrditi gdje su granice mogućnosti za tako široko programirani splet gospodarskih aktivnosti, koje su njihove veze i kako ih usmjeravati u granicama održivosti.

Tematski blok: Društvene djelatnosti u oblikovanju i realizaciji
gospodarskog razvitka Općine Crikvenica

Uvodni referat imao je prof.dr. **Vladimir Uremović**. Bilo je još desetak priloga koji većinom nisu izgubili na aktualnosti ni desetak godina kasnije, a važit će i u buduće, osobito ima li se u vidu kategorije "kultura turizma", "kulturni turizam", kultura kao turistički proizvod" i sl.

Vladimir Uremović je prošetao kroz područje općine, razlikujući obalni pojas, vinodolsku dolinu i planinski-šumski prostor, svaki sa svim osobitostima, napose kulturno-povijesnim. Tu misao slijede i **Tea Jerić** te prof. **Sanja Škratić**. Zajedničko im je da naš kraj ima bogatu kulturno-povijesnu baštinu, koja nije dovoljno približena turistima, a veliki broj subjekata turističkoga gospodarstva ne uključuje ih u svoje programe turističke ponude. Intenzivan i ekstenzivan turistički razvoj tijekom proteklih desetljeća u velikoj je mjeri devastirao kulturno naslijeđe, mnogobrojne kulturne vrijednosti uništene su ili obezvrijeđene, čime je naš kraj izgubio jednu od osobitih odlika svog narodnog identiteta. To važi kao upozorenje za politiku i praksu budućeg razvoja, jer mnogo što prijeti daljnjem siromašenju našega kulturnoga identiteta, što zacijelo vodi i siromašenju nacionalnoga i općeljudskoga.

U ovome je bloku bilo i nekoliko referata koji su možda pripadali prvom ili drugom bloku, posebno izdvajamo dva koja se odnose na zdravstvo, a osobito je interesantan rad dr. **Ivana Brozičevića** i dr. **Stanka Jurdane**, koji govore o iskorištavanju bioklimatskih uvjeta za razvoj zdravstvenog turizma, što je zacijelo i zanimljiva tema za ovaj okrugli stol. Turizam u našem kraju započinje sa zdravstvenim i rekreativnim, pa iako je malo je tijekom vremena potisnut, u novije se vrijeme javlja kroz ponudu specijalističkih zdravstvenih usluga. S tim je u vezi i jedan referat o sportu (**Eduard Ripl**), tema također zanimljiva i danas, jer turisti sve više pokazuju interes za sportske aktivnosti tijekom boravka u našem kraju, a iskazuje se interes za specijalne sportske priredbe, treniranje pojedinih klubova itd.

OSVRT NA ZAKLJUČKE I NJIHOVO OSTVARIVANJE

Na kraju su usvojeni zaključci, koje je pripremila i predložila radna grupa, a rađeni su po tematskim blokovima. Računalo se da će poslužiti kao osnovne smjernice za dugoročni razvoj općine, odnosno za prihvaćanje principa razvitka pri donošenju odgovarajućih odluka i izdavanje upravnih rješenja. Predloženo je da "općinska vlada" te smjernice, odnosno zaključke dostavi na usvajanje Općinskoj skupštini, te da odgovorni u resorima "općinske vlade" izrade planove za njihovu provedbu. Dogovoreno je bilo da Općinska skupština na jesen organizira poseban skup na kojem će se provjeriti izvršenje ovih zaključaka i eventualno ih korigirati i postaviti nove. Ništa od toga nije učinjeno, jer je došlo do razgradnje Općine Crikvenica u tri nove jedinice, koje su se opteretile svojim problemima i nisu nalazile dovoljno potpore u ovim zaključcima.

U zaključcima je cilj budućeg razvoja ovako definiran: "Visoka kvaliteta života, visoki životni standard, te očuvanje i razvitak kulturnog identiteta". Naravno, bila je to svojevrsna iluzija, kako je i pokazao razvoj, jer niti je ostvarena visoka kvaliteta života i visok životni standard, niti je ostvaren napredak u očuvanju i razvoju kulturnog identiteta. Radi ostvarivanja spomenutog cilja bilo je dogovoreno da će se težiti: očuvanju prirodne i ekološke ravnoteže, povećavanju strukture infrastrukture, otvaranju novih radnih mjesta (ali ne za mehanički priliv stanovništva); povećanju nacionalnog dohotka i rasta rentabilnosti u gospodarstvu; razvitku selektivnog turizma, kao glavne (ne i jedine) gospodarske aktivnosti; skladan razvoj svih ostalih djelatnosti. Preporučeno je da zaključci koji se odnose na gospodarenje prostorom budu sastavni dio prostornog plana Općine, stoga su dosta određeni, a neki od njih predstavljaju osnovu za utvrđivanje kriterija izgradnje novih prostora. U zaključcima se preporučuje umjereniji tempo građenja, te izbjegavanje neracionalne, neopravdane i štetne izgradnji s obzirom na mogućnosti i potrebe ovog kraja. U praksi se događalo obratno, jer je u pravo u ovo vrijeme došlo do intenzivne stanogradnje, kako za stalna tako i privremena stanovanja, i to bez obzira na neka već usvojena pravila, ne poštujući elementarne zahtjeve i osobitosti sredine.

U drugom bloku, koji se odnosi na gospodarski razvoj, zaključci su takvi da su mogli poslužiti barem kao putokaz kako razvijati naše gospodarstvo, ali to nisu bili iz više razloga. U prvom redu ciljali su na objedinjeno postupanje, a došlo je do razbijanja te cjeline. Zatim se naglašavala uloga domaćeg stanovništva i njegova odgovornost za realizaciju turističkog razvoja, čak i onih koji nisu direktno uključeni u turističko gospodarstvo, ali događalo se obratno, da su javnost, građanstvo, stanovništvo bili najčešće marginalizirani, da se odlučivanje svelo na administrativne centre, a nastali novi centri moći kao neformalne strukture. Dogovoreno je bilo da će gospodarska zajednica Općine sve ove zaključke ugraditi u svoj program i pobrinuti se za njihovu realizaciju, ali

takva zajednica nije funkcionirala. Slično je bilo zamišljeno organizirati turističku promidžbu, a dogodila se rascjepkanost na osam promidžbenih punktova (osam turističkih zajednica i nekoliko desetaka turističkih agencija). Htjelo se Crikvenicu proglasiti lječilišnim mjestom, ali to nije ostvareno. Govorilo se o modernizaciji hotela, gradnji novih i preuređenju starih, ali od toga su ostali većinom ruinirani objekti, pa na čitavom području nema nijednog recentnog hotela (s četiri zvjezdice), mnogi objekti ne zadovoljavaju imalo strože kriterije kvalitete. Razvoj ruralnog turizma jedva je u začetku, a proizvodnja i ponuda zdrave hrane gotovo ne postoji.

U trećem bloku, koji se odnosi na ulogu društvenih djelatnosti u oblikovanju i realizaciji gospodarskog razvoja naglašena je specifična zadaća, ali je to tek marginalno činjeno. Primjerice zaključak o revitalizaciji povijesnih lokaliteta i njihovo uključivanje u ponudu visokog turizma ostvaren je tek na nekoliko manjih primjera. Kulturnih, zabavnih i sportskih priredaba zaista je bilo, neke na zavidnoj visini, ali na mnogima od njih turista nije bilo. O edukaciji turističkih menadžera, zatim o stalnoj edukaciji pučanstva, o učenju stranih jezika i drugim zaključcima ove vrste malo se vodilo računa. Najzad, nije ostvaren ni zaključak da se Vinodol i šumsko zaleđe proglasi značajnim krajolikom.

NA KRAJU

Iz prethodnih stranica može se razabrati da postoji stanoviti kontinuitet u misaonom pristupu gospodarskom razvoju CVK. Najveći dio misli izloženih u ZV broj VII, koji je objavio materijale s crikveničkog savjetovanja 1992. godine, aktualan je, ali i obogaćen novim iskustvima i spoznajama, ne samo našim nego i globalnim. Na tu je temu u bližoj i daljnjoj okolini bilo više istraživanja i održano znanstvenih skupova i strukovnih rasprava, dogovora i usklađivanja. Danas znamo zasigurno nešto više nego smo znali prije dvanaestak godina, a nastupile su i znakovite promjene, koje su sve brže i dinamičnije. Primjerice, prave dimenzije i reperkusije znanstveno tehnološkog progressa, posebno u sferi informatike i komunikacija danas su očitije i poznatije nego u vrijeme održavanja crikveničkog skupa 1992. godine. Danas je, što se toga tiče, sve drugačije, znatno novije. Turističke potrebe sve su bliže tom tehnološkom progressu, postale su u mnogome njegov integralni dio, jer čovjek danas mnogo lakše komunicira s okolinom, kako pri izboru destinacije i turističkog programa, tako i putovanja, pa se mijenja i definicija koja turizam opisuje kao putovanje, s obzirom čovjek danas može putovati i posredstvom medija. Osim toga mijenja se definicija turizma kao aktivnosti u slobodnom vremenu, jer ljudi mogu povezivati razbibrigu, tj. odmor i rekreaciju u slobodno vrijeme s poslovnim aktivnostima, i obratno. U vrijeme crikveničkog skupa 1992. godine to još nije

bilo toliko moguće kao danas, primjerice mobilni telefon i mobilni kompjuter jedva su bili poznati.

Prepustimo li se malo produktivnoj mašti nazrjet ćemo što se sve može dogoditi u skorom, ne tako dalekom vremenu. Prisjetimo se vremena kada je turizam u nas bio tek u povojima. Bila je to potpuno drugačija situacija, koja se tijekom proteklih nešto više od stotinjak godina radikalno promijenila. Naš kraj više nije onaj ubavi krajolik kako su ga vidjeli stariji putopisci, prvi izletnici i turisti. No to nije više ni kraj kako ga je prikazao ovdašnji liječnik Ivan Krstitelj Andrijević, u svom izvješću višim vlastima Austrougarske države za 1859. godinu, u kojem je naše prilike i život u njima prikazao u veoma tužnim crtama.

Danas je to sredina relativno visoke kulture življenja, zavidnih higijenskih prilika i visoke razine urbanizacije. Ovaj je kraj bez nepismenog stanovništva i s relativno povoljnim profilom školovanosti i kvalificiranosti uposlenika u gospodarstvu i izvan njega, što se istina malo pogoršalo migracijom stanovništva iz nekih krajeva u kojima je obrazovanje na nižoj razini. Bez obzira što je devastirana tradicionalna arhitektura, kuće naših mještana danas su na zavidnoj razini kulture. Naša naselja ističu se svojom urednošću, te dobivaju priznanja i nagrade u inače veoma složenoj konkurenciji jadranskih naselja.

U ovih desetak godina svijet se znakovito promijenio. Podjela industrijskog društva na političke i vojne blokove znatno je promijenjena. Ostala je podjela na siromašni i nerazvijeni svijet i svijet visokog bogatstva i brzog prosperiteta. To ima određen odraz na turizam, jer turistička potreba postaje globalna, njoj teže svi ljudi svijeta, ali su promijenjene njihove turističke potrebe i mogućnosti za njihovo udovoljavanje. Za turizam u nas to ima velik značaj, jer su se na turističkoj sceni pojavile stotine milijuna novih ljudi iz zemalja istočnog svijeta, kojima je slobodnu komunikaciju sa svijetom priječila željezna zavjesa i siromaštvo potreba. Prema našim krajevima u tijeku sezone kreće masa novih turista, istina slabe kupovne moći, jer oni s dubokim džepovima idu prema destinacijama kvalitetnije i skuplje ponude. To našem turizmu priječi da dobije bogatijeg gosta, pa ni ne potiče naš turistički menadžment da mijenja ponudu, nego se produžava ranija situacija tzv. masovnog i jeftinog turizma. I dalje se obim turističke potražnje i ponude, te njihova realizacija mjeri statističkim pokazateljima broja gostiju, noćenja i sl., a manje drugim kvalitativnim pokazateljima i analizama. To je dakle i zato što nam je turistička klijentela iz siromašnijih istočnih krajeva, ili pak siromašni slojevi središnje i sjeverne Europe, a najčešće su oni u tom prostoru tek jeftina radna snaga.

U proteklih desetljeće-dva svijet je doživio nekoliko teških stresova, ponajviše u vidu regionalnih ratova, međunarodnog terorizma, napetosti prilikom rušenja blokovske podjele i erozije socijalističkog bloka. Osim toga tehnološki razvoj u svim prostorima ima za posljedicu porast nezaposlenosti, što se osobito teško odražava na mladež, koja gubi orijentaciju i podliježe porocima. Sve to ima

odraza na turizam, pa se mnogi ljudi koji imaju razvijene turističke potrebe više ne upućuju na daleka putovanja ili ostaju kod kuće.

U zadnjih nekoliko godina svijet je u stalnoj ekonomskoj depresiji. To se odnosi i na najrazvijenije države, koje su se donedavno odlikovale stabilnim ekonomskim prilikama. Naravno, da to važi i za našu zemlju koja se još nije oporavila od posljedica rata, neuspjele tranzicije i ekonomske erozije.

Pučanstvo u svijetu i u nas se sve više dijeli na malo jako bogatih i najviše siromašnih (prema novim mjerilima). Oni bogatiji traže ekskluzivnu turističku ponudu, a ta nije u nas, a ostali se zadovoljavaju s malo mora, zraka i slobode uživanja mu raskoši prirode.

Stanovništvo je ovdje sve do unazad nekoliko desetljeća bilo uglavnom starijedačko, sa svojim tipičnim kulturnim profilom subkulturom vinodolaca, vinodolskih primoraca, vinodolskih brđana, redom Hrvata i katolika. Postepeno se to mijenja te su slika i profil žiteljstva znatno promijenjeni, sastav je postao raznovrsniji. To će se nastaviti i u buduću. Pitanje je, da li će jednako misliti o zajedništvu i jednako se zalagati za neke vrijednosti, koje danas preferiramo kao recentne. Hoće li mladež za kojih desetak godina misliti o svojoj ovoj problematici jednako kao mi, ili će nam zamjerati za mnoge krive radnje i njihove posljedice, tim više jer će biti različitog sastava.

Sažetak

Godine 1992. održan je skup o razvitku tadašnje Općine Crikvenica, pa je za potrebe ovoga stola bilo uputno napraviti osvrt na njegove materijale i zaključke koji su objavljeni u Vinodolskom zborniku broj VII i ukratko analizirati kako su ostvareni te koliko važe i danas, dvanaest godina kasnije. Naša je analiza pokazala da je veći dio misli i zaključaka s tog skupa 1992. godine aktualan i danas, te da se može uzeti i kao građa za ovaj okrugli stol. Neke misli i zaključci zastarjeli su, a mnoga od njih nikad nisu ostvarena, niti su uzimani kao podloga za planiranje razvoja i razvojne akcije, kako je bilo zamišljeno na savjetovanju. U međuvremenu je došlo do znakovitih promjena općih i lokalnih, konkretnih okolnosti, koje su otežavale primjenu ideja i zaključaka s tog skupa, ali i do negativnih pojava na koje se upozoravalo na skupu i koje se ne bi dogodile ili ne bi imale takvu težinu da se uvažavalo i postupalo prema preporukama skupa. Skup 1992. godine je svojevrstan fond znanja o tome kako razvijati gospodarstvo u CVK, te pogrešno čine svi oni koji to ne uvažavaju ili čine suprotno.

Ključne riječi

Savjetovanje, zaključci, osvrt, crikveničko-vinodolski kraj, gospodarski razvitak, turizam, mogućnosti razvoja, ostvarenje zaključaka

Bilješka o autoru

Stanko Antić Peverin, Selce, doktor znanosti, profesor, istraživač, u mirovini.